

Восени 1843 обійняв посади в. о. інспектора і вчителя Св. Письма Харків. ДС. 09.10.1845 переведений на посаду бакалавра каф-ри літургії і каноніки КазДА (з 1846 обіймав каф-ру морального богослов'я). З вересня 1847 – екстраорд., з квітня 1851 – орд. професор КазДА. Поряд із викладанням активно займався адм. діяльністю, хоча не мав хисту адміністратора. Входив до складу окружного (з січня 1848) і внутр. (з березня 1851) Правління КазДА; у листопаді 1851 – березні 1852 був в. о. інспектора. 02.07.1852 піднесений до сану архімандрита. З 07.04.1853 – інспектор КазДА.

Указом Св. Синоду від 04.03.1854 призначений ректором Тобольської ДС і настоятелем Тобольського Знаменського чол. монастиря (обіймав ці посади впродовж 10 років). Після завершення пед. діяльності (03.04.1864) був переведений на посаду настоятеля Любарського Свято-Георгіївського чол. монастиря Волин. епархії (побл. смт Любар, нині – райцентр Житомир. обл.; закритий у 1920-х), яку обіймав до 15.06.1867. Звільнившись із посади за хворобою, перебував на спочинку у Любарському Свято-Георгіївському монастирі. За клопотанням волин. архієрея і згідно з указом Св. Синоду від 04.02.1870 пожиттєво отримував, «в воспособление для прожития и на лечение от постигшей его тяжелой болезни», утримання, відповідне наук. ступеню.

Помер у Любарському монастирі ймовірно на поч. 1870-х (точна дата смерті невідома). У списках ченців, переведених до ін. монастирів у зв'язку із перетворенням Любарського чол. монастиря на жін. обитель (згідно з указом Св. Синоду від 31.01.1873) не зазначений. Відомості про смерть П. у 1864, поширені у довідкових джерелах із дореволюц. часів, є помилковими.

Сумлінний і працелюбний викладач, книголюб і шанувальник зах. богослов. літри, П. не залишив власних друкованих праць. Його рукописні матеріали до лекцій

з пастирського богослов'я («Заметки по пастырскому богословию», «О средствах против разного рода грешников и грехов»), що згадуються в літ-рі, позначені, на думку дослідників, браком чіткого плану і систематичного характеру. В ІР НБУВ зберігається рукопис твору П. «О верховной власти в Церкви Вселенской» (96 арк.), написаного за часів навчання у КДА.

Арх.: ІР НБУВ. – Ф. 160. – №№ 1815, 1816; Ф. 301 (КДА). – 769 л. – № 12; ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 1. – Спр. 1587; Оп. 2. – Спр. 3890, 3992; Оп. 3. – Спр. 299; ДАЖО. – Ф. 94. – Оп. 1.

Опубл. дж.: Об исходатайствовании классного по ученой степени оклада проживающему на покое в Любарском монастыре Волынской епархии архимандриту Паисию // Волынские Ев. – 1870. – № 7. – Ч. офиц. – С. 213; Воспоминания о Казанской духовной академии, относящиеся к 1852–1856 годам // Иркутские Ев. – Прибавления. – 1890. – № 4. – С. 4–6; № 5. – С. 5–6; Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. – Отд. III (1796–1869 гг.). – Т. 5 (1823–1869 гг.) / с предисл., введ. и прим. проф. прот. Ф. И. Титова. – К., 1915. – С. 417–420, 426, 470–472, 475.

Літ.: Списки иерархов и настоятелей монастырей Российской Церкви / сост. П. М. Строев. – СПб., 1877. – Стлб. 321, 940; Знаменский П. В. История Казанской духовной академии за первый (дореформенный) период ее существования (1842–1870 годы). Вып. 1. – Казань, 1891. – С. 99–103; Вып. 2. – Казань, 1892. – С. 268–271, 314–315; Головицкий К. Д. Духовные деятели Тобольского края // Тобольские Ев. – 1897. – № 19. – Отд. неофиц. – С. 444–445; Паисий (в мире Пылаев) // РБС. – Т. : Павел, преподобный – Петр (Илейка). – СПб., 1902. – С. 122–123; Вениамин (Милов), еп. Пастырское богословие с аскетикой. – М., 2002. – С. 9.

М. Л. Ткачук

ПАЇСІЙ (ПОНЯТОВСЬКИЙ [МИХАЙЛОВ-ПОНЯТОВСЬКИЙ] Петро Лукич) [рос. Паисий (Понятовский [Михайлов-Понятовский] Петр Лукич)] (1800 (за ін. даними, 1802) – 13[25].06.1879), архімандрит РПЦ, випускник КДА – церк. педагог і адміністратор.

Нар. у слоб. Макашевка Новохопторського пов. Воронежської губ. (нині – село у складі Борисоглебського міськ. округу Воронежської обл., РФ) у сім'ї диякона Луки Михайлова. Дитинство П. минуло у сусідньому с. Губарі, куди його батька було переведено на по-

саду священника. Початкову освіту здобув у Новохоп'юрському парафіяльному уч-щі для дітей духовного звання, де навчався відразу з 2-го класу. За неабиякі розумові здібності отримав прізвисько «Понятовский», яке замінило йому родинне прізвище. Згодом вчився у Воронежських ДУ (1817–19) і ДС (1819–23). Після закінчення сер. відділення семінарії у 1823 вступив до КДА, де здобув ступ. магістра богослов'я і словесних наук (затверджений Комісією духовних уч-щ при Св. Синоді 12.12.1827 на підставі розгляду розрядного списку, наданого Конференцією КДА, та двох випускних творів: «О начале происхождения иудейских жертвоприношений» і «De legitima jejunii ecclesiastici institutione»).

У грудні 1827 розпочав службу в Нижегородській ДС, де працював понад 30 років. У статусі професора (з 12.12.1827) викладав словесність і франц. мову (до 1847), згодом – богослов. дисципліни у вищому відділенні (з 1847). Паралельно із викладацькою діяльністю тривалий час виконував функції бібліотекаря (1831–52); з поч. 1840-х обіймав також адм. посади інспектора (1842–57) і ректора (07.02.1857–08.10.1858). Доклав значних зусиль для впорядкування навч. процесу і піднесення якісного рівня підготовки вихованців Нижегородської ДС, що у 1858 була визнана найкращою у Казанському духовно-учбовому окрузі, до якого належала. Як невтомний трудівник, висококваліфікований викладач, чесна, скромна і доброзичлива людина, заслужив авторитет у колег і вихованців.

З 1847 поєднував академ. діяльність із церк. служінням. Після смерті дружини прийняв чернецтво (постриг звершено 29.06.1847). У 1851 був піднесений до сану ігумена. З 1852 – у сані архімандрита. Одночасно із призначенням на посаду ректора став настоятелем Нижегородського Благовіщенського чол. монастиря.

Край успішній академ. кар'єрі П. було покладено випадковими обставинами, по-

в'язаними із незапланованими відвідинами семінарії імп. Олександром II (21.08.1858) під час його перебування у Нижньому Новгороді. Спорожніла від студентів семінарія із зачиненими на канікулярний період приміщеннями і лікарнею, тимчасово перетвореною на комору, справила на імператора цілковито негативне враження. Як наслідок, указом Св. Синоду від 08.10.1858 П. було усунуто з посади ректора, а 30.11.1858 (після службового розслідування, здійсненого, за синодальним розпорядженням, настоятелем Моск. Данилового чол. монастиря архімандритом Яковом (Кротковим)) взагалі звільнено від служби в духовних навч. закладах.

До червня 1859 залишався настоятелем Нижегородського Благовіщенського чол. монастиря. Наприкінці вересня 1859 отримав призначення на посаду настоятеля Густинського Свято-Троїцького чол. монастиря Полтав. епархії (нині – жін. монастир у с. Густиня поблизу м. Прилуки Черніг. обл.), що на той час перебував у екон. занепаді. Ініціативна, енергійна і послідовна діяльність П. упродовж майже 20-річного служіння на зазначеній посаді (до жовтня 1877) чимало сприяла відродженню одного з найвідоміших укр. монастирів. За часів настоятельства П. було відновлено фасад і внутр. убранство Троїцького собору, здійснено ремонт Воскресенської та Петропавлівської церков, поповнено ризницю та б-ку монастиря, впорядковано його територію.

Помер у Густинському монастирі, де і похований.

П. приписують повчальну працю «Разговор христианина с неверующим о воплощении Сына Божия Иисуса Христа и оправдании человеков чрез веру в него» (1835), що витримала кілька перевидань.

Один із синів П. Аполлоній Понятовський закінчив КДА (1851–55) зі ступ. магістра богослов'я і словесних наук; викладав євр. мову в Нижегородській ДС.

Осн. тв.: Разговор христианина с неверующим о воплощении Сына Божия Иисуса Христа и оправдании человеков чрез веру в него. – М., 1835. – 78, III с.; [Те саме]. – М., 1837. – 78, III с.; М., 1859. – 87, III с.; М., 1877. – 71 с.

Арх.: ІР НБУВ. – Ф. 175. – № 1925; ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 1. – Спр. 197; Оп. 3. – Спр. 29.

Опубл. дж.: Памятная книжка Нижегородской губернии на 1855 г. – Нижний Новгород, 1855. – С. 161; Самбикин Д., *свящ.* Воспитанники Киевской духовной академии (1819–1869), поступившие из Воронежской духовной семинарии // Воронежские Ев. – 1869. – № 22. – С. 914; Антонов И., *свящ.* Некролог // Прибавления к Воронежским Ев. – 1879. – № 23. – С. 998–1007; Николаев А. И. Списки воспитанников, окончивших полный курс семинарских наук в Воронежской духовной семинарии за истекшее столетие (1780–1880) // Там само. – 1882. – № 8. – Приложение. – С. 124; Катанский А. Л. Воспоминания старого профессора // ХЧ. – 1914. – № 3. – С. 341–342, 345–346, 349–351; № 4. – С. 508–510; Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. – Отд. III (1796–1869 гг.). – Т. 5 (1823–1869 гг.) / с предисл., введ. и прим. проф. прот. Ф. И. Титова. – К., 1915. – С. 25–27.

Літ.: Паисий (в мире Петр Лукич Михайлов-Понятовский) // РБС. – Т. : Павел, преподобный – Петр (Илейка). – СПб., 1902. – С. 122; Тихов А. И. Нижегородская духовная семинария в 1840–1851 гг. // Нижегородские Ев. – 1902. – Ч. неофиц. – № 22. – С. 786–789; № 23. – С. 840–843; *Він же.* Краткая памятная историческая записка Нижегородской духовной семинарии // Там само. – 1905. – Ч. неофиц. – № 2. – С. 80; № 3. – С. 105–110; Дрозденко В. Настоятели в історії Густинського Свято-Троїцького монастиря XVII – XIX ст. // Сіверянський літопис. – 2001. – № 2. – С. 42; Біленко І. З історії Свято-Троїцького храму Густинського монастиря // Густинський вісник. – Квітень 2013. – № 10. – С. 32–35.

М. Л. Ткачук

ПАЛЬМОВ Микола Миколайович [рос. Пальмов Николай Николаевич] (08[20].12.1872–11.02.1934), випускник і викладач КДА – богослов-літургіст, церк. історик, археолог, етнограф, краєзнавець, архівіст, музейний діяч; засновник калмикознавства.

Нар. у губернському м. Астрахані (нині – адм. центр Астраханської обл. РФ) у сім'ї протоієрея Миколи Гавриловича Пальмова (20.12.1845[01.01.1846] – після 1926) – священнослужителя і церк. педагога, канд. богослов'я, вихованця КДА (1865–69), який залишив про неї змістовні спогади (див.: Пальмов Н. Г., *прот.* Из воспоминаний о моем

образовании в Киевской духовной академии. 1865–1869 [машинопис. 19.02.1911. – 27 с.]. – ІР НБУВ. – Ф. 175. – № 1848; див. те саме: Биографический словарь выпускников Киевской духовной академии: 1819–1920-е гг.: материалы из собрания проф. протоієрея Ф. И. Титова и архива КДА: в 4 т. / сост. В. И. Ульяновский. – Т. 2. – К., 2015. – С. 447–454).

Навчався в Астраханських ДУ (1883–87) і ДС (1887–93) та в КДА (1893–97), яку закінчив зі ступ. канд. богослов'я, отримавши право на здобуття магістерського ступ. на підставі захисту друкованої дис. без додаткових іспитів (ухвалу академ. Ради від 12.06.1897 затверджено митрополитом Київським і Галицьким Йоаникієм (Рудневім) 30.06.1897). Рукопис канд. твору П. «Чино-последования пострижений в монашество (историко-археологическое исследование)», визнаного Радою КДА на підставі відгуків проф. О. А. Дмитрисвського і проф. П. О. Лашкарьова «весьма хорошим», зберігається у ІР НБУВ.

Після закінчення КДА отримав призначення (з 04.02.1899) на посаду викладача го-мілетики, літургіки і практичного керівництва для пастирів Псковської ДС; паралельно викладав космографію та географію у Псковському епархіальному жін. уч-щі (з 08.09.1900). 25.01.1901 був переведений на посаду викладача лат. мови КДС. 24.04.1912 обраний Радою КДА в. о. доцента каф-ри церк. археології у зв'язку з історією християн. мистецтва (затверджений Св. Синодом 17.05.1912). Фактично обійняв цю посаду 16.08.1912.

У 1914 опублікував магістерську дис. «Пострижение в монашество. Чины пострижения в монашество в Греческой Церкви. Историко-археологическое исследование», яку захистив 12.06.1914 на публічному засіданні Ради КДА (офіц. опоненти – проф. протоієрей М. С. Гроссу і проф. ієрей В. Д. Прилуцький), здобувши ступ. магістра богослов'я та звання доцента (затверджені